

El control dels preus dels proveïments a Sabadell i la formació d'una nova cultura política a la darrereria del segle XVIII

Mercè Renom i Pulit*

Barcelona Quaderns d'Història, 7 (2002)

Com se sap, el marc polític absolutista de l'Antic Règim consolidava en el poder municipal una oligarquia minoritària i excoient, que se succeïa per cooptació i, en alguns casos, ostentava els càrrecs en propietat. Mentrestant, l'expressió de les voluntats veïnals estava mancada de vies institucionals i s'havia de manifestar al carrer –l'espai públic igualitari– amb l'acció directa. Aquesta situació es va modificar el 1766 amb la creació dels càrrecs de diputats i de síndic personer, proveïbles a partir d'una elecció de segon grau, en la qual, a la primera volta, participaven tots els caps de família organitzats en parròquies i barris. Aquesta institució, creada per l'absolutisme reformista per frenar la crisi del sistema, significava el reconeixement institucional de la igualtat dels veïns –per més que fos en un àmbit restringit i per als homes caps de família– i del seu dret a l'elecció de representants.¹ Amb això es van erosionar les concepcions estamentals restrictives (tot i que es mantenien com a fonament de la composició dels ajuntaments) i es reforçava l'aspiració representativa que impulsaria el projecte de recanvi que va posar en marxa la revolució liberal.

Però la implantació de la reforma va tenir repercussions desiguals, pel fet d'aplicar-se sobre territoris subjectes a una diversitat jurídica notable, una

* Centre d'Història Contemporània de Catalunya. La investigació que fonamenta aquest estudi va ser ajudada amb un dels premis per a estudis de la Fundació Caixa de Sabadell, l'any 1999. Agraïxo a Ramon Grau, Marina López, Àngels Solà, Soledad Bengoechea i Xavier Domènech el seu estímul i els seus comentaris. A Josep Fontana, li agraïxo l'exigència i la preocupació per la renovació interpretativa.

1. Ens ha semblat interessant la diferenciació entre *reformisme il·lustrat* i *absolutisme reformista* (no necessàriament il·lustrat) que fa Christian WINDLER-DIRISIO, «Poder polític i societat a la segona meitat del segle XVIII», *Recerques*, 30 (1994), pàg. 29 i n. 8. Josep Fontana ja havia emprat els conceptes per al període 1825-1835 (Josep FONTANA, *La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833*, Barcelona, Crítica, 1979, pàg. 42 i s.).

gran autonomia municipal i unes circumstàncies socioeconòmiques particulars.² En conjunt, es tracta d'un procés encara no prou ben estudiat. La historiografia actual ofereix interpretacions diferents dels efectes de la reforma de 1766.³ L'estudi del cas de Sabadell a les dècades finals del segle XVIII dóna elements per avançar en el coneixement de les conseqüències de la reforma i de la seva capacitat per trencar els blocs de poder local consolidats, però, d'una manera més especial, permet d'acostar processos separats en el temps. D'una banda, tenim la significativa mobilització veïnal per al control del proveïment alimentari bàsic i la regulació dels preus del mercat local, amb un moment culminant el 1789; l'actuació dels càrrecs electes respecte del mercat local; les eleccions d'aquests càrrecs; i l'encaix d'aquests processos en la conflictivitat política local. D'altra banda, s'obre la perspectiva de futur que ens ofereix la constatació que els canvis en els governs municipals de 1812-1814 i 1820-1823 es vinculen amb lideratges i actuacions polítiques anteriors. La diversitat d'estructures socials i de blocs de poder en les diferents localitats, i el fet que parlem de processos complexos i poc documentats fa que sigui difícil d'arribar a conclusions generalitzables. Caldrien estudis de detall que permetin reconstruir el procés en diverses conjuntures i contrastar-lo, a més, amb el model barceloní, però s'haurà de tenir molt present que aquest és particular i més condicionat per les estructures de poder d'àmbits superiors al local.

El cas de Sabadell té l'avantatge d'oferir fonts molt interessants. D'una banda, s'han conservat les anotacions en forma de dietari d'Anton Bosch i Cardellach,

2. Vegeu una anàlisi de l'autonomia municipal i de la transformació dels ajuntaments amb el règim liberal a Eliseu TOSCAS SANTAMANS, *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1780-1860)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàg. 165 i s.
3. Per al conjunt del que aleshores era la província de Catalunya, el problema ha estat plantejat en la comprensiva anàlisi de Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983. Segons aquest autor, "del que no hi ha dubte és que la reforma dels diputats del comú i dels síndics personers representà l'intent més seriós portat a terme sota l'antic règim per resoldre els greus problemes de funcionament i la corrupció generalitzada que hi havia als ajuntaments [...] i la demostració més clara de la profunda incidència de la reforma sobre la societat de l'època la tenim en la mateixa controvèrsia que despertà i en el trasbals generalitzat que ocasionà en els mecanismes del poder de l'ajuntament borbònic" (pàg. 356-357). Per la seva banda, Sebastià SOLÉ I COT, *La Nova Planta i l'organització política del Pla de Barcelona*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2000 (Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona, 9), pàg. 40-41, des d'una perspectiva més jurídica que social, tot i que considera la reforma de 1766 com "l'intent teòric més seriós i profund de reforma municipal, amb característiques clarament preliberals", creu que els diputats "s'integraren perfectament en el sistema polític local i abandonaren les actituds reivindicatives i combatives", una consideració que pressuposa, tanmateix, l'existència de les actituds esmentades. A propòsit de la Baixa Andalusia, WINDLER-DIRISIO, «Poder polític i societat...», pàg. 45, posa en relleu, entre altres coses, que "als municipis de senyoria que s'han estudiat, els conflictes ocasionats per les eleccions de diputats i procuradors del Comú van ser, en general, disputes entre notables". La diversitat d'interpretacions fa evident l'interès de dur a terme estudis sobre realitats concretes que mostrin els efectes pràctics del desenvolupament normatiu.

corresponents als anys 1787-1804,⁴ riquíssimes en detalls i d'interès pel fet que ell mateix era una persona implicada en el procés narrat.⁵ D'altra banda, a l'Arxiu Històric de Sabadell, hi ha la documentació de les eleccions de diputats i de síndics personers dels anys 1791, 1792, 1793, 1794 i 1797.⁶ Aquestes fonts completen l'altra documentació, que té una referència més coneguda.⁷

De Sabadell (2.212 habitants el 1787),⁸ hem fet una anàlisi detallada de la conflictivitat i la mobilització socials dels últims anys del segle XVIII i un seguiment del paper dels diputats del comú i del síndic personer en aquelles confrontacions.⁹ La vigilància i el control del mercat local, juntament amb la fiscalització

4. Anton BOSCH I CARDELLACH, *Memòria de las cosas notables de la vila de Sabadell comensant en desembre de 1787*, hològraf en català conservat a l'Arxiu Històric de Sabadell. Hi ha una edició feta per Ernest MATEU, amb títol castellà, *Memorias de Sabadell. Segunda parte, 1787-1804*, Sabadell, Archivo Histórico del Municipio de Sabadell, 1944. Citem per aquesta publicació. Disposem d'una altra crònica històrica menys rica, però també útil: Anton BOSCH I CARDELLACH, *Anales de la Villa de Sabadell desde el año 987 hasta el de 1770* (dues edicions: 1882 i 1992, en 2 vol.). Ens basem en el segon volum de l'edició de 1992. Mantenim la forma d'Anton Bosch, perquè és la que emprà l'autor en referir-se a si mateix. Vegeu una anàlisi interessant sobre la normalització de l'onomàstica catalana a Joan-Lluís MARFANY, *La llengua maltractada*, Barcelona, Empúries, 2001.
5. Va ser secretari de l'Ajuntament de Sabadell en uns anys d'ofensiva opositora al grup hegemònic tradicional. Va ser nomenat el 5 d'abril de 1791 i va renunciar el 26 de març de 1795 (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 78 i 189). També Ernest MATEU, *Antoni Bosch i Cardellach, doctor en medicina, historiador, home de condicions singularíssimes, sabadellenc il·lustre, 1758-1829*, Sabadell, Fundació Bosch i Cardellach, 1969, pàg. 35, 50, que dóna, creiem que erròniament, com a data del nomenament de Bosch el 4 d'abril. Anton Bosch i Cardellach pot ser considerat un exemple de professional il·lustrat a escala local, on es convertí en decidit impulsor del reformisme. Posteriorment es traslladà a Bràfim i deixà anotats els esdeveniments de 1808-1814, una crònica publicada per Esteban CANALES, «Una visió més real de la Guerra del Francès: la història de Bràfim d'en Bosch i Cardellach», *Recerques*, 21 (1988), pàg. 7-49.
6. AHS (Arxiu Històric de Sabadell), AMH (Arxiu Municipal Històric), 455, *Resumen e índice de órdenes. Libro de órdenes para Diputados y Síndicos Personeros [...]. Formado en el mes de mayo de 1791*. Aquest aplec documental va ser confeccionat per Anton Bosch i Cardellach quan encara no feia dos mesos que havia iniciat la seva funció de secretari de l'Ajuntament de Sabadell. Tenen molt d'interès les explicacions inicials, que justifiquen el mandat dels regidors perquè dugui a terme la recopilació de la normativa referent als càrrecs d'elecció veïnal (l'*Auto-acordado* de 5 de maig de 1766, que creà els càrrecs esmentats, i diversos documents que definiren les seves atribucions). El mateix aplec conté la documentació de les eleccions dels anys 1791 a 1794, mentre Bosch va ser secretari, a més de la de 1797. L'interès d'aquest metge –en funcions de secretari municipal– per recopilar la documentació referent a aquests càrrecs i per conservar la documentació de les eleccions dels anys que ell va ocupar la secretaria sembla que evidència la importància que li van atorgar ell i el sector que va cridar-lo a la secretaria.
7. Documentació municipal (especialment actes de l'Ajuntament i correspondència), notarial o de la Reial Audiència (conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó).
8. Josep IGLÉSIES, *El cens del comte de Floridablanca, 1787 (part de Catalunya)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1969-1970.
9. Hem incorporat, al text d'aquesta comunicació, la narració d'algunes manifestacions socials i polítiques que ens han semblat més significatives. La relació més completa constitueix un annex a la meua tesi doctoral en curs, dirigida per Josep Fontana.

de l'acció dels regidors en aquesta matèria, era la principal atribució dels càrrecs creats el 1766, precisament per evitar els abusos.¹⁰ Així es fa constar, explícitament, a l'*Auto-acordado*, de 5 de maig de 1766,¹¹ que justifica “*la intervención que el Común debe tener por medio de sus Diputados y su Síndico Personero en el manejo de Abastos, para facilitar su tráfico y comercio, a fin de que por medios legales se pueda prevenir con tiempo todo desorden de los Concejales*”.

Abans –fins als motins de 1766–, l'única via d'intervenció i de control veïnal sobre el mercat era l'acció directa, d'organització informal, sense institucionalització, mentre que, com hem dit, els càrrecs polítics locals estaven en mans de nuclis hegemònics reduïts i excloents.¹² Els càrrecs creats en aquesta data, els diputats –en nombre proporcional al d'habitants: a Sabadell en correspongueren dos– i els síndics personers,¹³ s'havien de proveir per l'elecció de segon grau entre els caps de família de cada localitat i constituïen, en l'àmbit de la política local, un instrument nou per vehicular la conflictivitat i, alhora, debilitar l'acció directa en la negociació de la pau social. Els càrrecs electes no eren pròpiament membres de l'ajuntament, sinó individus que havien de controlar-lo en representació del veïnat i havien d'intervenir en la gestió dels proveïments. L'ajuntament el formaven només el conjunt de regidors –a Sabadell, sis–, uns càrrecs que a la majoria de llocs de Catalunya es renovaven anualment i que es proveïen per cooptació, després que els decrets de Nova Planta haguessin acabat amb la insaculació. Era el mateix procediment que se seguia cada dos anys per al nomenament del batlle.¹⁴ Cal comprendre correctament la doble representativitat i tenir-la molt present a l'hora d'estudiar les bases socials i econòmiques del poder

10. Cal tenir present que aquests càrrecs es van crear poc després de l'onada conflictiva de 1766, especialment violenta a Madrid i el seu entorn, on va donar lloc al conflicte conegut com el *motí d'Esquilache*. Vegeu Pierre VILAR, «Coyunturas. Motín de Esquilache y crisis de antiguo régimen», dins *Hidalgos, amotinados y guerrilleros*, Barcelona, Crítica, 1982, pàg. 95-140, una anàlisi presentada el 1972 a la *Revista de Occidente*, que manté la seva vigència. Una reflexió més propera, a Ramon GRAU FERNÁNDEZ, *Barcelona ante el reformismo ilustrado. Un estudio sobre la inestabilidad ciudadana y los orígenes de la reforma municipal barcelonesa en los años 1766-1770*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1969, [tesi de llicenciatura inèdita]. La necessitat del control dels regidors en el que afectava el proveïment local sembla, però, que ja era percebuda amb anterioritat. En opinió de Torras i Ribé, la creació dels càrrecs d'elecció ja estava prevista abans dels motins de 1766 (TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans...*, pàg. 358).
11. Vegeu el text a AHS, AMH, 455. Més informació, a TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans...*, pàg. 357, n. 218.
12. Sobre l'acció directa com a forma de protesta, tant al camp com a la ciutat, a l'Europa del segle XVIII, vegeu George RUDÉ, *Paris and London in the 18th century. Studies in popular protest*, [edició original: 1970; traducció castellana: *Protesta popular y revolución en el siglo XVIII*, Barcelona Ariel, 1978], de manera especial, el capítol 1.
13. S'escollija un diputat en els pobles d'entre cent i dos-cents veïns; dos diputats en els pobles d'entre dos-cents i dos mil veïns, i quatre en els que en tenien més. La durada del càrrec era de dos anys, i se'n renovava la meitat cada any. De síndic personer només n'hi havia un a tots els pobles, des de cinquanta veïns; aquest s'elegia cada any i tenia una funció més general que la dels diputats (art. 5-7 de l'*Auto-Acordado*, de 1766).
14. La documentació sobre nomenaments de càrrecs municipals de la Reial Audiència, conservada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, només es refereix als batlles, regidors i síndics procuradors.

local, si no es vol donar interpretacions errònies. En les anàlisis, convé diferenciar les dues tipologies de poder: els càrrecs pròpiament d'ajuntament, de nomenament governamental, i els càrrecs de representació veïnal, que sorgien d'unes eleccions de segon grau, per més que fossin més o menys manipulables i manipulades.¹⁵

La funció de control del proveïment i de control dels regidors que tenien adjudicada els càrrecs d'elecció veïnal no va ser fàcil de dur a terme i, de fet, els diputats i els síndics personers no tenien cap mena de possibilitat d'aconseguir la ruptura del bloc de poder, que continuava ocupant l'ajuntament per cooptació i nomenament governamental; però sí que podien erosionar-lo. Aquesta oportunitat podia ser potenciada quan, en un determinat lloc o moment, hi havia algun grup de pressió o un dinamisme social suficient. Almenys, això és el que percebem a Sabadell. Per això té interès veure, en concret, a cada localitat, quina va ser l'actuació dels diputats i dels síndics personers en el complex entramat de relacions i pressions per determinar l'orientació econòmica comunal i la política municipal, i fins a quin punt les eleccions van ser més o menys mediatitzades pels grups de poder local.¹⁶

A més, a Sabadell també observem que la conflictivitat i els processos electorals van posar de manifest uns lideratges que trobarem més endavant com a dirigents i protagonistes dels canvis que van tenir lloc en el marc del primer constitucionalisme. Alguns dels homes més significats en l'acció directa i en la conflictivitat de la fi del segle XVIII i els sectors que ells representaven van tenir un protagonisme clar més tard, en els rengles liberals dels anys 1812-1814 i 1820-1823.¹⁷ És a dir, entorn del control del mercat local de productes alimentaris, tant per la mobilització i l'acció directa com per la utilització política de la possibilitat mínima que oferien els càrrecs de diputats i síndics personers, va generar-se l'experiència política de les classes excloses dels ajuntaments de l'Antic Règim, una experiència derivada de la percepció de les limitacions del sistema vigent i forjada en la lluita per obtenir representació i en la relació entre el suport social i la defensa d'interessos de benestar comunitaris. En aquelles pràctiques, va emergir un nou concepte de representació i es van formar lideratges que, més endavant, en les etapes del primer constitucionalisme, quan es va poder disposar d'instruments més eficaços, van aconseguir el suport social i electoral necessari per ocupar les institucions del poder local i protagonitzar la revolució liberal en l'àmbit municipal.

15. Aquesta diferència no es troba, per exemple, al minuciós estudi d'Eliseu Toscas sobre Sarrià, i creiem que la mancança distorsiona les seves anàlisis sobre canvi i continuïtat (TOSCAS, *L'Estat i els poders locals...*, pàg. 232 i s.). En canvi, sí que es troba a l'estudi sobre Lleida de Quintí CASALS BERGÉS, «Absolutismo y revolución liberal en Lleida (1715-1868). La lucha por la toma de la Paeria», dins Alberto GIL NOVALES (ed.), *La Revolución liberal. Congreso sobre la Revolución liberal española en su diversidad peninsular (e insular) y americana, Madrid, abril de 1999*, Madrid, Ediciones del Orto, 2001, pàg. 68-96.

16. TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans...*, pàg. 337-357.

17. Aquesta anàlisi va constituir l'eix de la ponència presentada a la Sessió Plenària de la Fundació Bosch i Cardellach del dia 13 de març de 2002 («Segle XIX: el liberalisme a Sabadell», text inèdit consultable a l'arxiu de la Fundació esmentada). Alguns exemples concrets se citaran en aquesta comunicació.

La pressió per la rebaixa dels preus dels proveïments

S'ha remarcat repetidament la funció social del preu del pa en les societats de l'Antic Règim.¹⁸ La detallada documentació disponible sobre la conflictivitat a Sabadell ens ha permès posar en relleu com la pressió veïnal sobre la rebaixa dels preus dels productes de consum alimentari bàsic tenia un resultat redistributiu.¹⁹

La negociació dels preus formava part dels acords que acompanyaven les subhastes dels arrendaments dels establiments municipals de venda a la menuda; uns acords que, en el més essencial, s'explicitaven en un tipus de document anomenat *taba*. Als arxius locals n'hi ha molta profusió, pel fet que les subhastes eren anuals i eren diferents per a cada establiment (tot i que, si no es renovaven les condicions, s'aprofitaven les anteriors o se'n feien còpies pràcticament exactes). En analitzar-les, cal tenir present que s'obviaven les condicions més indiscutibles, les que no calia explicitar perquè formaven part de la tradició i podria considerar-se que constituïen un codi acceptat col·lectivament, allò que Thompson va anomenar *economia moral*.²⁰

En aquestes negociacions, sovint acompanyades de pressió veïnal, la rebaixa de preus al consumidor tenia com a contrapartida una rebaixa del preu de l'arrendament, és a dir un ingrés menor a la hisenda municipal. L'Ajuntament ingressava menys, i fins i tot podia instal·lar-se en una situació deficitària, però el conjunt de la població es beneficiava d'un millor nivell de vida. També formava part dels mecanismes de redistribució dels costos del comú el procés de gestió dels dèficits o de les despeses imprevistes. Els repartiments entre majors contribuents consolidaven la redistribució social dels costos del comú; en canvi, recórrer al crèdit (els censals) significava el retorn del dèficit i de la despesa de l'amortització del crèdit cap al conjunt de la comunitat.²¹ Hi ha constància de la utilització d'una o altra via, en diferents moments, però la primera va ser molt freqüent a Sabadell, i això sembla que demostrï una capacitat notable de pressió i de negociació social.

És molt important tenir en compte aquesta funció social redistributiva de la negociació de les condicions del mercat local (preus dels productes, processos d'arrendaments, qualitat de les mercaderies, exactitud de pesos i mesures, normatives sobre venda a l'engròs o al detall, lliure venda, competència, horaris i altres elements de gran interès, que ara no podem analitzar) per construir un bon

18. Entre d'altres, destaquem Steven Laurence KAPLAN, *The bakers of Paris and the bread questions, 1700-1775*, Durham, Duke University Press, 1996.

19. Mercè RENOM, *Mercat i control comunal a finals de l'Antic Règim (Sabadell, segles XVIII-XIX)*, treball de suficiència investigadora de doctorat 1994-1996, dirigit per Josep Fontana, 1997, inèdit. N'hi ha una versió a Mercè RENOM, «Arrendaments municipals i control del mercat local a finals de l'Antic Règim. Sabadell com a exemple», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XI (2000), pàg. 9-27.

20. E. P. THOMPSON, «La economia 'moral' de la multitud en la Inglaterra del siglo XVIII», dins *Costumbres en común*, Barcelona, Crítica, 1995, pàg. 213-293, [original anglès de 1971].

21. En una via intermèdia, hi ha constància de l'adjudicació d'algun arrendament rebaixat, a canvi que l'arrendatari liquidés algun censal (BOSCH, *Anales...*, vol. II, pàg. 191, abril de 1750, o 219, 4-VIII-1753).

marc interpretatiu del conjunt de dinàmiques socials i, en especial, per comprendre el paper teòricament central que havien d'exercir els càrrecs d'elecció veïnal, creats el 1766 de manera específica per intervenir en aquest procés.

Els diputats i els síndics personers havien estat concebuts com una garantia de la defensa dels interessos veïnals en la gestió del mercat local, en una etapa de la història en què aquesta gestió, en especial la dels preus, incidia molt directament en els nivells de vida de la gent, de la mateixa manera que, posteriorment, en una societat més salaritzada, va ser molt important la negociació dels salaris i va anar perdent pes la dels preus.²² Aquest context ajuda a entendre per què va ser tan important per als grups hegemònics l'obstaculització de l'elecció i de l'actuació dels elegits. I per què, en paral·lel, el veïnat havia de recórrer als diversos tipus de pressió i d'acció disponibles: el clam, l'avalot o el motí, en grau creixent de violència.

Vegem, com a exemple d'aquesta dinàmica, l'avalot veïnal en la subhasta de l'arrendament de la carnisseria de Sabadell, el 26 de desembre de 1789, que pressionava per mantenir la rebaixa del preu de la carn, ja pactada, i per no permetre que l'Ajuntament admetés l'augment del preu de l'arrendament: "*Disapte següent se ajuntà lo Ajuntament en la entrada de casa Amat de la plassa, ahont se encantaba la Carniceria. Isqueren tots dos competidós y, anant mútuament abaixant lo preu de las carns, improvisament posà Ubach 25 lliures més de dita al arrendament, enlloch de abaxar la carn. Lo Ajuntament li acceptà la dita, molt a disgust de Torras [el diputat] i Fontanet [el síndic personer], que clamaban no podia lo Ajuntament desdir-se del que havia fet publicar a veu de pregoner i era de utilitat pública. Se alborotaba també lo poble expectador, de entre lo qual isqueren los senyors Manuel Juncà, Joseph Salt, Joan Torres, tintorer, Matias Salas i Josep Anton Borrell. Demanant lo permís, entraren dins lo Ajuntament, exposaren quant oposada a son honor i al bé publich era tal determinació; que lo poble no podia permetrer-la; i que a no revocar-se la determinació de prendre més dita de arrendament, donarien des de luego part a Superior. Ab assò se retractà lo Ajuntament, no admeté la dita antes admesa i continuaren en rebaixar las carns. Entre tant, se determinà que un individuo de l'Ajuntament anàs a participar-ho al Sr. Intendent*".²³

Ens consta que alguns dels individus que van parlar en representació veïnal tingueren càrrecs en les etapes constitucionals següents.²⁴

22. "El conflicto económico de clases en la Inglaterra del siglo XIX encontró su expresión característica en el problema de los salarios; en la Inglaterra del siglo XVIII, la gente trabajadora era incitada a la acción más perentoriamente por el alza de los precios" (THOMPSON, «La economía 'moral'...», pàg. 217).

23. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 35.

24. Elaboració pròpia a partir d'AHS, AMH, 2527, i ADB (Arxiu de la Diputació de Barcelona), Ll. 84, E. 6, i altres fonts secundàries per a la identificació socioeconòmica com ara AHS, AMH, 1191/2. En concret, Maties Salas i Josep-Anton Borrell i, amb algun dubte, Joan Torras. La trajectòria dels individus que van intervenir en la defensa de la rebaixa del preu, pel que coneixem, és la següent: Manuel Juncà, paraire, havia estat síndic procurador el 1774 i en el moment de la subhasta formava part de la Junta benèfica creada arran del motí del pa el març anterior (1789); Josep Salt, paraire, va ser dels que va declarar en defensa dels detinguts com a implicats en el motí i fou batlle en l'equip de 1791, que significà, com veurem, una certa obertura; Joan Torras, tintorer, havia estat síndic procurador el 1787 i

La base social dels governs municipals de Sabadell

Com se sap, la indústria drapera era l'activitat econòmica més important a Sabadell, en el segle XVIII, i encara havia d'assolir més protagonisme en el segle XIX. Als ajuntaments de la segona meitat del segle XVIII s'observa una presència majoritària de paraires (o "fabricants de panyos", com es van començar a dir en aquells anys) i de pagesos i, en canvi, només alguns teixidors, de manera residual i en càrrecs de menor importància. Els batlles, tret de comptades excepcions, eren pagesos o paraires, amb una proporció més gran dels darrers. Altres oficis, relativament minoritaris, com ara els de fuster, ferrer, espartenyer, terrissaire, cisteller, sastre, sabater, etc., s'alternaven en alguna de les regidories, amb més freqüència que els esmentats teixidors. Representants d'aquells oficis, juntament amb els pagesos i els paraires majoritaris, també ocuparen els càrrecs d'elecció veïnal creats el 1766, on tampoc no trobem teixidors.²⁵ Aquests resultats ens semblen indicatius de la manipulació dels processos electorals en aquests anys, fins a la dècada dels noranta, que comentarem més endavant.

L'exclusió visible dels teixidors l'hem de relacionar amb una problemàtica central a la localitat, però d'abast més ampli. A Sabadell, a partir del segon quart del segle XVIII, es produí una desestabilització important de l'organització corporativa.²⁶ Els gremis de paraires i de teixidors van protagonitzar una sèrie d'enfrontaments que impossibilitaren el consens que sembla percebre's en altres localitats, on els gremis van exercir una acció corporativa de control dels ajuntaments: en alguns llocs es distribuïren la representació veïnal exercida pels diputats i els síndics personers. A Sabadell, com hem dit, els paraires van aconseguir de marginar els teixidors dels càrrecs de l'Ajuntament, de manera visible a la segona meitat del segle XVIII. Hi ha fites significatives dels enfronta-

ens sembla que és el regidor del mateix nom del primer ajuntament constitucional, el 20 de desembre de 1812; Maties Salas, paraire, membre de l'esmentada Junta benèfica (en qualitat de subsecretari), fou diputat entre el maig de 1790 i l'abril de 1792, obrer parroquial diverses vegades (1790, 1793), síndic procurador entre el maig de 1794 i l'abril de 1796, síndic personer el maig de 1803 i, finalment, fou elegit elector de les primeres eleccions municipals del Trienni, el 22 de març de 1820; no ens consta mai com a batlle o regidor, a diferència de Salt; Josep-Anton Borrell, paraire, també membre de la Junta benèfica esmentada, obrer parroquial entre 1790-1791, síndic procurador durant els anys 1791-1794, regidor degà el 1797, el 1809 i el 1818, síndic procurador el gener de 1822, en el Trienni. Els podríem qualificar com a membres 'perifèrics' de l'elit local. Observem que entre els càrrecs que exerciren hi ha el de síndic procurador, un altre dels càrrecs de fiscalització als ajuntaments de l'Antic Règim, o els d'obrer parroquial. En relació amb els síndics procuradors, vegeu TORRAS I RIBÉ, *Els municipis catalans...*, pàg. 331-337. Per a les obreries parroquials vegeu Joaquim M. PUIGVERT, *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*, Vic, Eumo, 2001.

25. No sempre ha estat possible identificar els càrrecs socioeconòmicament, però el que coneixem ens sembla força significatiu. La relació de càrrecs de govern de Sabadell entre 1766 i 1845 constitueix un annex de la meua tesi doctoral en curs.

26. Ens basem en l'aportació de Josep M. BENAUL, *La indústria tèxtil llanera a Catalunya, 1750-1850: el procés d'industrialització al districte industrial Sabadell-Terrassa*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 1991, pàg. 310-352, [tesi doctoral inèdita].

ments gremials a la localitat. En primer lloc, un llarg plet entre el gremi dels paraires (que incloïa cardadors, retorcedors i abaixadors) i l'Ajuntament (1721-1743). A partir de mitjan segle, l'expansió de la producció drapera obrí un altre front de conflicte, ara obertament entre paraires i teixidors, en el qual els teixidors intentaven d'evitar que els paraires donessin a teixir draps a fora; aquest enfrontament fou molt viu a la dècada dels vuitanta, amb un empitjorament real de les condicions de vida dels teixidors (la Germandat del gremi de teixidors és del 1782), mentre que els paraires prosperaven de manera evident.²⁷

Al costat de la reduïda representativitat dels càrrecs de l'Ajuntament de Sabadell, a la localitat trobem una forta capacitat veïnal de mobilització i d'intervenció. Com si –en la mesura que no era possible trobar la representació dels interessos socials, ni tan sols per la via de les eleccions dels dos diputats que li corresponien i del síndic personer– s'accentués l'acció directa i la manifestació de la conflictivitat, expressada prioritàriament en relació amb el proveïment alimentari bàsic, però que tenia arrels més fondes. Perquè, si bé en els anys de conflictivitat més aguda el context de carestia podia justificar la mobilització, aquesta es mantingué activa durant un període més llarg. No solament féu pressió sobre el proveïment del pa, sinó també sobre el d'altres productes, especialment el de la carn. I creiem que entre els seus propòsits hi havia el de desacreditar els càrrecs municipals, com, de fet, s'aconseguí. La carestia possiblement va ser un desencadenant que posà de manifest el conflicte de base i amplià la capacitat que tenien alguns sectors socials de qüestionar el grup que controlava l'Ajuntament i que tenia plena capacitat de reproduir-se a través del sistema de les ternes. A la crònica de Bosch i Cardellach, se l'anomena el "*partit de l'ajuntament*".²⁸

En els anys anteriors al motí de 1789, tot i tenir poques notícies, ens sembla que es pot percebre que els càrrecs electes de diputats i de síndic personer exerciren algun tipus d'acció de control, especialment sobre els proveïdors i els arrendadors dels propis del comú, més que no pas sobre els regidors. La seva actuació no significava, doncs, una oposició frontal respecte del bloc de poder. Va ser l'acció directa, especialment el motí del pa de març de 1789, la que va debilitar la cohesió del bloc hegemònic –ja que va fer caure la part segurament més corrupta, com es delata repetidament en la crònica que comentem–,²⁹ i va obrir una crisi en el govern local. Aquest moment crític possiblement va tenir un doble efecte. En els rengles de l'oligarquia local es produí una desestructuració momentània, pel descrèdit del grup encapçalat pel notari que feia de secretari, un grup potser reduït però molt visible; tanmateix, no va trigar a reorganitzar-se

27. Benaül considera que "*a llarg termini, els fabricants erosionaren progressivament l'espai dels teixidors, però el procés fou llarg i conflictiu*" (BENAÜL, *La indústria tèxtil...*, pàg. 322-323 i 250). A BOSCH, *Memòria de las cosas notables...* hi ha diversa informació sobre la prosperitat dels paraires i l'ascens espectacular d'alguns d'ells, els futurs fabricants.

28. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, per exemple pàg. 32 i 33 (1789, novembre, sense dia, i dia 27).

29. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, diverses denúncies; per exemple pàg. 5 (31-XII-1787), 13 (XII-1788), 24-25 (19-VII-1789), 31 (17/18-XI-1789), 34-35 (20 i 24-XII-1789) i 43 (4-IV-1790).

amb la formació d'un bloc nou, en el qual els paraires van aparèixer reforçats com un sector 'd'ordre', que obtingué el suport dels hisendats, i dins del qual ja va destacar un dels membres de la família Turull, que havia d'assolir un protagonisme important al llarg del segle XIX en contextos de reacció o de predomini conservador.⁵⁰ L'oposició veïnal es mantingué en la marginalitat i potser el moviment quedà debilitat; però entre els protagonistes d'aquests episodis, o dels mateixos cercles, sorgirien els càrrecs electes de 1812-1814 i 1820-1825. A l'ajuntament constitucional de desembre de 1812, no hi havia cap hisendat. L'alcalde era flequer i negociant; entre els sis regidors hi havia, pel que sabem, un paraire, un traginer, un espardenyner i un pagès; el síndic procurador era paraire. Al de març de 1820, l'alcalde era apotecari, entre els sis regidors hi havia un traginer, un teixidor, un fuster, un oller, un fabricant d'indianes i un cafeter; el síndic procurador era pagès. Algun dels homes que en els primers períodes liberals van ocupar càrrecs en el govern municipal o van ser elegits electors havien destacat en les accions que ara comentem.⁵¹

Sense un nou marc jurídic, només amb els instruments reformistes, no era possible cap canvi en profunditat. Però de la conflictivitat d'aquests anys nasqué la percepció de la representativitat com a gran qüestió política i es van posar a debat els aspectes econòmics que giren entorn del control dels preus del mercat o de la seva liberalització; eren dues qüestions –la política i l'econòmica– que havien d'evolucionar, separadament, en una de les expressions més explícites de la diversitat dels interessos de classe.⁵²

El motí del pa de 1789, causa de crisi en el poder local

A Sabadell, a la dècada dels anys vuitanta del segle XVIII, es constata una mobilització rellevant, que s'aguditzà el 1789. El motí del pa del diumenge 1 de març

50. A partir d'aquest moment, els membres de la família Turull, que tingueren un destacat protagonisme polític al llarg del segle XIX, comencen a aparèixer als càrrecs municipals amb una certa continuïtat. El 1795, en la terna proposada per a batlle, apareixia en primer lloc el paraire Josep Turull, que va ser nomenat el maig següent (A. BOSCH, *Memorias...*, pàg. 126). Cap Turull obtingué càrrecs en els períodes constitucionals del 1812-1814 o 1820-1825, i en canvi, sí en els períodes absolutistes o en els liberals moderats. Entre els exercicis més significatius: Pau Turull i Font fou batlle el març de 1815 i el juny de 1824; Pere Turull i Sallent va ser batlle el 1834-1835 i alcalde provisional el juliol de 1845 i arribà a diputat a les Corts de Madrid el 1858.

51. AHS, AHM, 2527 i *Arxiu de la Diputació de Barcelona*, ll. 84 E 6, i altres fonts secundàries per a la identificació socioeconòmica, com ara AHS, AHM, 1191/2.

52. Vegeu una anàlisi de les diferents propostes econòmiques, ètiques i polítiques sorgides a Europa, en relació amb el mercat, a Alain CLEMENT, *Nourrir le peuple. Entre Etat et marché, XVI-XIXe siècle*, París, L'Harmattan, 1999. També a França, les crítiques del liberalisme econòmic i el seguiment de projectes alternatius que defensaven la subordinació de l'economia a la política, a Florence GAUTHIER, «De Mably à Robespierre. De la critique de l'économie à la critique du politique: 1775-1795», dins *La guerre du blé au XVIIIe siècle. La critique populaire contre le libéralisme économique au XVIIIe siècle*, Montreuil, Les Editions de la Passion, 1988, pàg. 111-144. La historiografia espanyola no s'ha plantejat a fons aquest tipus d'anàlisi.

de 1789, a Sabadell, forma part d'una mobilització més general.³⁵ A Barcelona havia esclatat la vigília, el dissabte 28 de febrer, amb la crema del pastim i d'algunes barraques de venda de pa.³⁴ L'agitació s'escampà cap a altres localitats, com ara les ciutats de Mataró i Vic.³⁵ A Sabadell, el conflicte es manifestà quan arribaren les notícies de Barcelona, i l'inicià un grup que el cronista Anton Bosch considerà "*de la ínfima plebe*".³⁶ Aquests esdeveniments s'inscrivien en uns anys de males collites i uns mesos de carestia extrema que afectaven una bona part d'Europa i que, com sabem, van constituir el rerefons del moviment revolucionari francès.³⁷

És interessant conèixer els oficis de les 25 persones (tot homes, excepte una dona) que eren buscats per la justícia la nit del 14 al 15 de novembre de 1789, acusades d'estar implicades en el motí de l'1 de març.³⁸ Hi havia quatre *brassers* que potser sí que formaven part del que podia considerar-se 'la ínfima plebe'. Però també hi havia dos flequers, un mestre de cases, dos teixidors, dos retorcedors, tres cardadors, dos carreters, dos traginers, un oller i la seva esposa. No consta cap paraire ni cap pagès. Molts d'ells pogueren escapar, gràcies a l'advertència d'alguns capellans i del síndic personer elegit feia poc, precisament un pagès.³⁹

Alguns dels que van poder fugir de la captura van anar tornant i es van refugiar en dependències de la parròquia, on alguns fins i tot van poder continuar treballant ("*els que sabien del art de parayre*", tot i que, en la relació, de presumptes reus no en consta cap, però sí d'oficis relacionats). La descripció del cronista coetani, Anton Bosch, ens mostra aspectes inesperats de la situació i ens fa patent l'existència de solidaritats veïnals i de complicitats comunitàries. També és una demostració de la consciència de 'partit',⁴⁰ sense que això pres-

35. El cronista Bosch i Cardellach parla de "*moti*" i d'"*amotinats*" per esmentar els incidents i els seus protagonistes, ja de bon principi, en les seves notes dels dies 1 i 3 de març de 1789 (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*).

34. Enric MOREU REY, *Revolució a Barcelona el 1789*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1967; Irene CASTELLS, «Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona», *Recerques*, 1 (1970), pàg. 51-81.

35. Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, Barcelona, Edicions 62, 1988, pàg. 123-126. Sobre Mataró, Pere MOLAS i RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1974, pàg. 157-159. De Vic, se'n parla a ALBAREDA *et al.*, *Història d'Osona*, Vic, Eumo, 1984, pàg. 133.

36. "*A mitja tarda, alguns vinguts de Barcelona notificaren lo alborot que succehia en dita ciutat. Ab això se acaloraren los ànimos dels descontents. Alguns de la ínfima plebe se juntaren cap al tart en la plassa [...]*" (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, crònica de l'1-III-1789).

37. D'entre l'extensa bibliografia sobre la crisi francesa, i per a les reflexions que ara ens interessen, relacionades amb el debat sobre control o liberalització del mercat alimentari a la França de final del segle XVIII, ens sembla convenient destacar Florence GAUTHIER i Guy-Robert IJNI, «Le mouvement paysan en Picardie: meneurs, pratiques, maturation et signification historique d'un programme (1775-1794)», dins *La guerre du blé au XVIIIe siècle...*, pàg. 187-203.

38. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 29-34 (14/15-XI-1789).

39. Joan Fontanet i Coll, que fou diputat el maig de 1798 i batlle el 1801, entre altres càrrecs (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 29, 268, 301 i 307).

40. El "*partit oposat*" que aquí se cita és el que en altres notes d'Anton Bosch consta com a "*partit de l'ajuntament*", oposat als individus que s'havien refugiat a la parròquia, entre els quals

suposi connexions supralocals, sinó al contrari, l'atomització dels problemes i l'autonomia local per a la negociació de la pau social (la progressiva conformació centralitzada de l'Estat anirà invalidant aquestes possibilitats i farà necessari el sorgiment de partits d'àmbit estatal): “*Al saber-se la benignitat ab que anaba a procehir la Audiència, determinaren los reos eixir del sagrat de Sabadell. Estaban en aquesta Iglesia ab bastanta comoditat. En la pessa immediata al alt de la escala del chor se'ls havian compost sos llits, i estaba[n] ab tota decència separats del pas del chor ab lo vel de la Quaresma. Tenian també allí la taula ab son banch per a menjar. Entre dia, treballaban, los que sabian del art de parayre, al sobre de la Iglésia, baix sa teulada, o en lo campanar, ab la més possible comoditat. Los Srs. Capellans los toleraren benignament sas molestias. Se digué si los donarian alguna caritat diària; però, havent-los los reos presentat un Memorial, no respongueren, desde luego; i los reos marxaren luego i no tingueren temps los Capellans per exercir sa caritat. Los individus del poble, tots a porfia, los enviaban vàrias limosnas i ne feyan a algun de ells que la demanaban de portas a dintre de la Iglésia. Però havent vingut esta ocasió, animats per algun dels interesats que sabia exactament lo fondo de dit assumpto, isqueren pasada la mitja nit tots junts. Entre los que s'i encontraba, i a Anton Cuberta que, sabent lo aconegut en Sabadell desde sa carrera de Madrid, se havia refugiat a aquest sagrat dos dias antes. I se presentaren a la Audiència, la que, no sols als flaquers, sí també a éstos, prestant fianza de caució, 200 lliuras cada una, los donà ampla llibertat per a pasejar-se per tot lo Corregiment de Mataró. I en lo mateix dia la logrà Damià Sanmiquel, per anar també per lo Corregiment de Barcelona; i fins Anton Cuberta la logrà per anar per tota la carretera de Madrid. Esta notícia, sabuda a la nit en Sabadell, consternà als del partit opositat, considerant sas resultas*”.⁴¹

Com en la situació comentada abans, alguns dels individus que es veieren implicats en la causa del motí tingueren càrrecs locals els anys del primer constitucionalisme: el més destacat, el fill d'un dels flequers, que fou el primer alcalde constitucional elegit el desembre de 1812.⁴² Com hem anat veient, a partir de les pràctiques en àmbits més oberts, que hem identificat amb el carrer per oposició a l'ajuntament (la institució reservada a l'oligarquia), s'anaven perfilant unes cultures polítiques alternatives que, arribat el cas, feren aliances i es donaren suport en els moments de més transcendència per al control de la política local.

n'esmenta dos: Anton Cuberta i Damià Sanmiquel, tots dos traginers (el primer és considerat carreter pel mateix Bosch a *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 30). Damià Sanmiquel i Dinarès estava emparentat amb el metge autor de la crònica que ens dona aquestes informacions, i fou regidor de Sabadell l'any 1808 (des del 25 de gener) i l'any 1812 (des del 6 d'abril), i un dels disset veïns elegits pels caps de casa de Sabadell el 8 de desembre de 1812 per elegir els càrrecs municipals, segons la normativa de sufragi indirecte establert a les Corts de Cadis.

41. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 35 (27-XI-1789).

42. L'alcalde electe fou Miquel Busquets, amb 16 dels 17 vots possibles (20 de desembre de 1812). Ell i el seu pare Gabriel havien participat destacadament en els conflictes de la darreria del segle XVIII. Entre els electors de 1812, hi havia tres Sanmiquel (Damià Sanmiquel i Dinarès, Feliu Sanmiquel i Narcís Sanmiquel) i un Carles Cuberta, possiblement familiar d'Anton Cuberta. Gabriel Busquets, Damià Sanmiquel i Anton Cuberta havien estat declarats reus pel motí de 1789.

Un any després del motí, el març de 1790, el descrèdit municipal va culminar amb la visita personal d'un delegat de la Reial Audiència i d'un notari, que van presidir el relleu dels regidors. Els nous regidors van rebre un requeriment "*per reparar los danys actuals de dita vila*".⁴³ Malgrat això, el 'partit de l'ajuntament' va mantenir els altres llocs clau (batlle i síndic procurador) fins que va tenir lloc el relleu ordinari, el febrer de 1791, i també el de secretari, en la persona del notari Joan Mimó.⁴⁴

Un mes després de l'acció de la Reial Audiència fent cessar els regidors, es feren les eleccions per al relleu d'un dels dos diputats i del síndic personer que havien de prendre possessió l'1 de maig de 1790. Els elegits, un metge i un apotecari, no van voler els càrrecs i van presentar al·legacions, que els van ser acceptades, segons sembla, amb satisfacció del batlle, que, com hem dit, seguia sent del 'partit de l'ajuntament'.⁴⁵ Segons Bosch, per a la substitució dels que havien renunciat es falsificaren els resultats.⁴⁶ Finalment, l'Audiència designà dos pareires, un del quals "*jurà ab protesta*".⁴⁷

Després dels canvis ordinaris esmentats, de febrer de 1791, el nou consistori va cessar el secretari i, en el seu lloc, el 5 d'abril de 1791, va ser elegit el metge Anton Bosch i Cardellach "*a vot de tots, exceptuant-se lo síndich personer, Joan Llobet, que dissent*".⁴⁸ Bosch exercí aquest càrrec fins al març de 1795, quan, segons deixà escrit ell mateix, no fou cessat, sinó que dimití.⁴⁹

Eleccions de diputats i síndics personers entre 1791 i 1797

Poc després de l'accés de Bosch a la secretaria de l'Ajuntament, es procedí a la següent renovació de càrrecs electius, que en prengueren possessió el dia 1 de

43. La versió de Bosch i Cardellach a BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 42 (30-III-1790).

44. El lideratge d'aquest notari en el 'partit de l'ajuntament' s'observa al llarg de la crònica de Bosch; la situació en el moment de la censura és a BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 50 (29-VI-1790). Hi hagué un seguit d'accions posteriors contra Mimó: revisió de la documentació referent a l'adquisició de l'escrivania, llibres de comptes, etc. (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 75, 76 i 78, de dates 28-III-1791, 1-IV-1791, 6-IV-1791).

45. Volem remarcar el paper dels professionals, pel que sabem de Sabadell, en els processos de canvi ja els anys de la fi de l'Antic Règim i molt especialment en la introducció del règim liberal. Però també la dificultat de l'exercici de càrrecs per als que no podien deixar les feines.

46. "[...] *la segona creu era de tinta diferent i se veyá clarament que era intrusa, además que se sabia palpablemente que sols podia tenir un vot. Lo regidor decano alsà la veu contra esta falta de formalitat, i quedà lo batlle confús de assò. Pretextaba lo batlle que havian de esser diputats estos dos, de orde superior (perquè a ell se li acomodaban per afavorir son partit)*" (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 45-46, 28-IV-1790, 6-V-1790, 12-V-1790, 13-V-1790).

47. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 47 (23-V-1790).

48. Prèviament, el 27 de juliol de 1790, hi havia hagut un nomenament de transició que recaigué en un mestre de minyons, com a segon secretari, però no va durar (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 78).

49. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 189 (26-III-1795).

maig de 1791.⁵⁰ En aquella sessió, el síndic procurador va demanar que es fes una recopilació de les ordres referents a aquests càrrecs, i es va encomanar aquesta feina al secretari Bosch, que la va presentar el dia 21 de juny. Per entendre el clima del moment, transcrivim la narració de l'encàrrec que encapçala l'expedient que conté les ordres esmentades i altres documents relacionats, com ara les actes de les eleccions celebrades mentre Bosch en va ser secretari: “[...] fou proposat per Josep Anton Borrell, síndic procurador general, que, en atenció que lo notari Joan Mimó i Turull, entre las ordes i resolucions que acababa de remetre al Ajuntament per medi del criat del mateix Ajuntament, no enviaba llibre algun corresponent a Instruccions, eleccions, ordes i notícias de diputats i síndich personer; antes bé, responent que no tenia altres manuals, resolucions ni papers de qualsevol manera pertanyents al comú, se inferia que dit Mimó, com a secretari que havia estat del Ajuntament des de lo any mil set cents setanta i quatre fins al dia quatre de abril del present any inclusive, no tenia tal llibre, ni tal vegada se encontraria tampoc [afegit al final del text, relacionat amb un senyal situat en aquest punt: *per ésser probablement cert que may hi havia estat*] dit llibre, persò que lo Ajuntament deliberàs sèriament sobre aquest particular, agenciant ab la major brevedat sobre la existència de dit llibre i documents a ell pertanyents. Tot lo que madurament coniderat e atès, se resolgué per los expressats individus de dit ajuntament que [...] se fes comissió, com allí mateix se féu, a mi, lo secretari baix firmat, per a que en observància de la Instrucció formada de orde de S. Exca. i Real Audiència en nou de agost de mil set cents sexanta i sis i de lo contingut en lo capítol set de ella, se buscassen cuydadosament tots los documents pertanyents a Diputats i Síndich personer; se recopilasen i ordenasen en un llibre separat, com i de la manera se mana en dita Instrucció [...] De la qual proposició, revista de arxiu i resolució unànime de dits Srs. ne dono fee i testimoni jo, lo secretari baix firmat, en lo dia vint i hu de juny del any mil set cents noranta i hu”.⁵¹

Interessa remarcar que l'obertura política posterior a la caiguda de l'Ajuntament de 1789 i el relleu del secretari van anar acompanyats d'un interès i d'una pràctica escrupolosa de les eleccions per als càrrecs creats el 1766. És en aquest període –precisament i potser únicament– que hi ha constància de la celebració reglamentària, segons la normativa vigent, de les eleccions de diputats i de síndics personers. I, a més, en tenim la documentació, una documentació que, pel que sabem, rarament s'ha conservat als ajuntaments. Aquest fet, per si mateix, ja és indicatiu d'una expectativa i d'un exercici vigilant sobre el procés, un exercici que hem de relacionar amb una voluntat 'reformista' que creiem que animava Anton Bosch, juntament amb alguns altres veïns, també membres de l'oligarquia local i amb possibilitats de tenir càrrecs i d'influir en la política local, com van fer en aquest període.

50. L'elecció d'aquests càrrecs només té un breu comentari en la crònica de Bosch: “*La elecció ha estat ab vots secrets i totalment conforme a la Orde Real de 26 de Juny de 1766*” (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, 29-V-1791).

51. *AHS*, AMH, 455, f. 1. La narració encapçala el dossier que conté les ordres i altres documents relacionats amb les eleccions dels càrrecs creats el 1766, a més de les actes de les eleccions celebrades mentre Bosch va ser secretari de l'Ajuntament. Remarquem que Josep-Anton Borrell era un dels que va formar part de la comissió que reclamava la rebaixa del preu de la carn el 26 de desembre de 1789 (A. BOSCH, *Memorias...*, pàg. 35).

L'anàlisi de les eleccions de diputats i de síndics personers mostra, a partir de 1791, un procés de mobilització veïnal ascendent. Mentre que l'any 1791, a menys d'un mes des de l'entrada de Bosch a la secretaria, hi hagué una manifesta abstenció veïnal en l'elecció dels 24 comissaris,⁵² a partir de l'elecció de 1792 es constata un canvi d'actitud i, a més, algunes votacions amb 'candidatura', per tal de no dispersar els vots. El 1793 s'observa que hi havia dues opcions clarament confrontades i que perdé la que tenia el suport dels homes identificats amb aquell 'partit de l'ajuntament'. El 1794 encara augmentà la participació dels veïns per elegir els comissaris, especialment en dos barris: Sant Quirze i Placeta. El procés de participació progressiva s'interrompé, i també la constància documental de les eleccions posteriors, després que Bosch deixés la secretaria, el març de 1795.⁵³ El va succeir, precisament, el seu antecessor, Joan Mimó, un dels màxims representants d'aquell desacreditat 'partit de l'ajuntament'.⁵⁴ L'única acta posterior conservada, la de les eleccions del 1797, torna a ser abstencionista i molts barris presenten nomenaments 'd'ofici'. El parèntesi participatiu s'explicaria per l'especial conjuntura conflictiva del moment, que va afavorir l'obertura política i una notable renovació a l'Ajuntament de Sabadell els anys 1791-1795.⁵⁵ No tenim prou clares les causes de la seva interrupció. Ens sembla que es podria relacionar amb l'habilitat desplegada pel 'partit de l'ajuntament' per utilitzar la resolució de la causa del motí a favor seu, impartint 'ajut' als implicats més modestos.⁵⁶ I potser, encara més, amb el desgast de la Guerra Gran (1793-1795).

En la taula següent, es mostra la participació veïnal en les eleccions, que es feien per barris, una participació minoritària però ascendent de manera interrompuda durant els anys 1791-1794, amb el contrast de 1797. A la primera volta, havien de ser elegits 24 comissaris, quatre per barri. Si no hi havia participació, eren nomenats d'ofici.

52. Dels sis barris o *enramades*, només van anar a votar al del carrer Nou i al de la Plaça, i encara un i dos veïns, respectivament (AHS, AMH, 455, f. 66-67). Els altres comissaris electors eren designats. Així, dels 24 comissaris, només vuit havien estat votats (i, per tant, estaven en minoria per a la segona volta).

53. "Lo ajuntament no'l despatxà, com pensaban alguns", escriu ell mateix (BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 189).

54. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 189 (26-III-1795).

55. Segons Windler-Dirisio, "les participacions electorals no foren sovint gaire altes, i els remarcables increments en la participació només van tenir lloc en conjuntures polítiques molt especials, en particular quan els conflictes entre les èlites locals o entre aquestes i les administracions senyoriales s'agreuaven" (WINDLER-DIRISIO, «Poder polític i societat...», pàg. 43).

56. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, pàg. 51-52 (7 i 22-VII-1790), 91-92 (VII-1791) i 93-94 (12 i 18-VIII-1791).

Taula 1. Participació en les eleccions de diputats i síndics personers, per barris

Barris	1791			1792			1793			1794			1797
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a
Sant Quirze	0	0	0	3	12	6	3	12	9	15	60	15	0
Placeta	0	0	0	3	12	11	2	8	6	20	80	11	0
Pedregar	0	0	0	4	16	6	4	16	10	6	24	5	0
Manresa (Nou)	1	4	4	2	8	4	0	0	0	7	28	15	1
Raval	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	20	10	0
Plaça	2	8	6	3	12	9	3	12	10	9	36	13	0
Total votants (a)	3			15			12			62			1
Total vots (b)		12			60			48			248		4
Total votats (c)			10			36			35			69	4

Font: Elaboració pròpia a partir d'AHS, AMH, 455. Cal tenir present que cada votant emetia quatre vots. Anotem els votants, els vots emesos i el nombre d'individus diversos que havien rebut vots (una indicació de la concentració o dispersió del vot). També s'ha de tenir en compte que les votacions es feien per barris i que aquests prenen el nom d'un dels seus carrers o places. El carrer de Manresa era esmentat com a carrer Nou l'any 1791.

Observem que, si l'any 1791, a menys d'un mes des de l'entrada de Bosch a la secretaria, hi hagué una manifesta abstenció veïnal en l'elecció dels 24 comissaris, a partir de l'elecció de 1792 ja es constata una major participació i, a més, analitzant els noms dels votats, es perceben 'candidatures' destinades a evitar la dispersió dels vots. El 1793 es posaren de manifest dues opcions confrontades, i perdé la que creiem afí a aquell 'partit de l'ajuntament'. El 1794, encara augmentà la participació dels veïns per elegir els comissaris, especialment en dos barris: Sant Quirze i Placeta.

Què va deixar escrit, Bosch, de les eleccions? Que el 1792 es preveïen "sobornos i partits". Del 1793, només dóna els noms, perquè l'atenció estava concentrada en la carestia i la guerra. I el 1794 informa de la mobilització del 'partit de l'ajuntament'. El 1795, quan ja havia deixat la secretaria, Bosch posava en relleu irregularitats i protestes, però també sembla que es manifestava convençut de la seva inutilitat: "[...] *respongueren: lo diputat [fabricant de llana] que protestaba en prestar lo jurament per 3 motius: 1, perquè sabia que algú de l'ajuntament havia influït ab algun vocal per sa elecció; 2. Perquè en esta [elecció] los vots havian estat dats en pública veu, i no en secret; 3. Perquè lo notari [Mimó, que també era secretari de l'Ajuntament] no havia llevat un acte firmat per cada hu dels 24 votants. Però no obstant, després de molts rahons, jurà [...]. Quedà, aixís, lo Ajuntament en informar-se, y lo señor asesor los respongué [que] era vàlida la elecció del diputat*".⁵⁷

El 1801, Bosch anotà que havien pres possessió, com a diputat, un oller, i com a síndic personer, un cardador. I afegia: "En sa elecció no se vegeren partits ni em-

57. BOSCH, *Memorias...*, pàg. 192-193 (1-V-1795).

peños”. En aquests anys era freqüent no voler càrrecs, ni els electes ni els de regidor, i fins i tot afavorir l’elecció d’algun parent, perquè així resultava incompatible.⁵⁸ Però també hi havia qui els assumia amb finalitats particulars.⁵⁹

Epíleg: continuïtats en el canvi

La revolució liberal –la subjecció de les actuacions polítiques a un règim constitucional– va significar un canvi radical, tant en l’àmbit estatal com en el local. A Sabadell, els primers períodes constitucionals van portar al poder local, per la via electoral, alguns dels antics dirigents de les accions dels anys vuitanta i noranta del segle XVIII, que van desbancar els representants de l’oligarquia política que havia controlat els ajuntaments de l’Antic Règim, formats per cooptació. El coneixement de les trajectòries polítiques d’aquells primers dirigents constitucionals, algunes de les quals han anat apareixent en aquesta comunicació, ens permet saber com s’havia anat construint una nova cultura política que va necessitar un marc polític nou, basat en la representativitat que consagraria la Constitució per poder ocupar els corresponents espais de poder local negats per l’absolutisme.

58. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, 2-V-1802.

59. BOSCH, *Memòria de las cosas notables...*, 2-V-1805: “Anton Argemí prengué posesió de Diputat del Comú [...] no obstant de ser exempt com a familiar del Sant Tribunal, per poder entendre e impedir donar aygua a altre, essent tant necessària per la horta novella, ahont dit Argemir té molta terra”.